

Євген Долинський

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

У статті розглядається сутність комунікативної компетентності майбутніх перекладачів. Проаналізовано склад цього поняття. Розроблено структуру комунікативної компетентності майбутнього перекладача як єдність чотирьох компонентів – мовного, мовленнєвого, соціокультурного, стратегічного та відповідні критерії (ступінь сформованості мовної компетентності, ступінь сформованості мовленнєвої компетентності, ступінь оволодіння культурологічними, фоновими знаннями, ступінь сформованості стратегічної компетентності). Це дозволяє визначити відповідні рівні володіння комунікативною компетентністю (низький, середній, високий).

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, навчання перекладачів, компоненти, критерії, рівні сформованості комунікативної компетентності, компетентнісний підхід.

Сучасний розвиток суспільства, інтеграція України до світового простору значною мірою підвищують вимоги до фахівців, процесу підготовки кадрів конкурентоспроможних на вітчизняному й світовому ринках праці.

Сьогодні підготовка перекладача – це не лише засвоєння граматичних та лінгвістичних конструкцій. Акцент робиться на оволодінні навичками живої мови як інструменту комунікації та взаємодії. Перекладач сьогодення – це не людина, яка «вміє користуватися словниками», а спеціаліст, який сам встановлює контакт з іноземцями, може вільно вести переговори. Висококваліфікований перекладач вільно користується іноземною мовою як засобом вирішення професійних завдань.

Проблеми формування перекладацької компетентності розглядаються в роботах Л. Бархударова, В. Комісарова, Л. Латишева, Р. Міньяр-Белоручева, Я. Рецкера, І. Халєєвої. Питанню удосконалення навчання іноземних мов присвячені роботи таких науковців як І. Анічков, П. Бех, В. Гапонова, І. Зимня, Г. Рогова, Є. Пасов, В. Тітова.

Проблема формування окремих аспектів професійної іншомовної компетентності висвітлюються в роботах В. Баркасі, Н. Гез, А. Гордєєвої, С. Ніколаєвої, О. Пінської, О. Павлик, Ю. Федоренко та ін. Розробляючи структуру комунікативної компетентності майбутніх перекладачів ми

спиралися на дослідження Ю. Ємельянов, Ю. Жуков, І. Серьогіна, Ф. Шарков та ін., основу якої складають когнітивні аспекти компетентності. Так, Ю. Ємельянов, Ю. Жуков та Н. Хрящева виокремлюють в якості критеріїв оцінки комунікативної компетентності орієнтованість, психологічні знання та перцептивні здібності. Проте залишається не до кінця вирішеним питання формування комунікативної компетентності у контексті підготовки майбутніх перекладачів.

Мета статті – проаналізувати сутність комунікативної компетентності, розкрити її структуру. Визначити компоненти, критерії та рівні сформованості майбутніх перекладачів.

Навчаючи іноземним мовам, важливо розрізняти такі поняття як мова (система знаків), мовлення (процес спілкування засобом мови) та мовленнєва діяльність (єдність мови та мовлення). Основною метою навчання мові називають оволодіння іноземною мовленнєвою діяльністю. Але так як в процесі оволодіння іноземною мовою студенти-перекладачі вчаться користуватися мовою для здійснення непростого міжмовного та міжкультурного посередництва, то кінцева мета навчання зводиться до комунікативної [2].

Одним із важливих завдань мовної освіти є: сформувати вміння й навички вільного вираження думок і почуттів в усіх видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, читанні, говорінні, письмі і в різних сферах спілкування: особистісній, публічній, освітній, оволодіти культурою мовлення, тобто виробити комунікативну компетентність особистості [4].

Все частіше в навчанні майбутніх перекладачів, формуванні їхньої професійної, комунікативної компетентності застосовується компетентнісний підхід. Компетентнісний підхід – це підхід, що акцентує увагу на результатах освіти, причому в якості результату розглядається не сума засвоєної інформації, а спроможність людини діяти в різних проблемних ситуаціях [1].

Основною складовою комунікативної компетентності особистості, Ф. Шарков визначає вміння спілкуватися та розуміє їх як здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з людьми, готовність особистості до спілкування, тобто розвиток відповідних цінностей, установок та адекватних умінь [7].

Разом з тим, І. Серьогіна підкреслює, що складовими комунікативної компетентності необхідно вважати: «по-перше – вміння вступати в комунікацію з іншими людьми (комунікабельність), постійно підтримуючи з ними необхідні контакти, а по-друге – володіння вміннями оперувати смисловою інформацією, яка характеризує як загальну, так і професійну ерудицію, не залежно від сфери діяльності» [3].

О. Балим розглядає структуру комунікативної компетентності особистості як сукупність комунікативних здібностей, комунікативних умінь і комунікативних знань, що є адекватними комунікативним

завданням і достатніми для їх вирішення. Відповідно складовими комунікативної компетентності дослідник вважає: комунікативні здібності, комунікативні вміння та комунікативні знання [7].

Спроби визначити структуру комунікативної компетентності здійснювалися неодноразово. Ще у 70-х рр. минулого століття Д. Хаймз розглядав комунікативну компетентність як єдність граматичної, соціолінгвістичної, дискурсивної і стратегічної компетенцій. В. Сафонова виділяє чотири складники комунікативної компетентності: мовна, мовленнєва, компенсаторна і соціокультурна.

І. Бім об'єднує мовну і мовленнєву в лінгвістичну компетентність і наголошує на необхідності формування також тематичної і навчальної, таким чином представляючи комунікативну компетентність як єдність 5 компонентів: лінгвістична, тематична, соціокультурна, компенсаторна і навчальна компетенції [6].

У педагогіці і нині не існує єдиної усталеної структури компетентності. Так, Ю. Федоренко у своєму дисертаційному дослідженні виділяє такі чинники, що формують комунікативну компетентність, як мовленнєва та мовна компетенції, дискурсивна, соціокультурна, соціолінгвістична та стратегічна компетенції. С. Козак у своєму дослідженні об'єднує мовний і мовленнєвий компоненти у лінгвістичну компетенцію, виокремлюючи ще соціокультурну, стратегічну та професійну компетенції [4].

Аналіз понятійно-термінологічного апарату дослідження дає змогу обґрунтувати комунікативну компетентність майбутнього перекладача як цілісне відносно стійке особистісне утворення, що має складну структуру, важливими складовими якої виступають: мовний, мовленнєвий, соціокультурний та стратегічний компоненти, які забезпечують вмотивованість і цілеспрямованість, осмисленість і цілісність, ефективність і результативність дій щодо досягнення цілей комунікативної діяльності.

Мовний компонент. Спираючись на тлумачення М. Пентилюк, що «мовну компетентність становлять знання особистості про саму мову, її граматичну структуру, словниковий склад, історію та закони її розвитку; роль мови в ментальності народу, в суспільному житті, розвитку інтелекту; вміння давати оцінку кожному з рівнів мовної системи, розрізнити мовні категорії, здатність усвідомлювати мову як своєрідну знакову систему, що забезпечує мислення людини, формування її думок і почуттів», доходимо висновку: мовна компетентність складається з фонетичної, лексичної, семантичної, орфоепічної, орфографічної, фонологічної, граматичної, стилістичної компетенцій, а також навички по їх застосуванню [6].

Мовленнєвий компонент передбачає сформованість у студентів мовленнєвих умінь, які поділяють на продуктивні (уміння говорити та писати) та рецептивні (уміння аудіювати та уміння читати). Мовний і

мовленнєвий компоненти – нероздільні, адже уміння говорити (мовленнєва компетенція) базується на граматичних, лексичних та фонетичних знаннях та навичках (мовна компетенція). Уміння писати вимагає знань з граматики, лексики, орфографії та сформованості відповідних навичок. Аудіювання та читання потребують навичок підсвідомого розпізнання граматичних форм мовлення, навички розуміння слів та словосполучень (у звуковій або графічній формі).

Соціокультурний компонент є також одним з важливих показників готовності студента до міжкультурної комунікації. Т. Колодько визначає соціокультурну компетентність як «інтегративне утворення, яке включає: країнознавчі, лінгвокраїнознавчі, соціолінгвістичні знання, уміння та навички співвідносити мовні засоби з метою та умовами спілкування; вміння організовувати мовленнєве спілкування відповідно до соціальних норм поведінки, прийнятих у носіїв мови; вміння використовувати мовні засоби відповідно до національно обумовлених особливостей їх вживання». Вказаний вид компетентності передбачає володіння знаннями про національно-культурні реалії зарубіжних країн, про норми мовленнєвої і невербальної поведінки носіїв мови та уміння використовувати ці знання у процесі спілкування [5].

Стратегічний компонент, що може розглядатись як у широкому (лінгводидактичному) значенні, так і у вузькоспеціальному (лінгвометодичному) значенні. У широкому значенні стратегічна компетентність включає здатність особистості учня визначати мету власної пізнавальної, навчальної діяльності, планувати свою діяльність для досягнення будь-якої мети; реалізовувати сплановані дії, розроблені стратегії та оцінювати результат власної діяльності.

У вузькоспеціальному значенні стратегічна компетентність є здатністю особистості студента аналізувати мовні та позамовні поняття, явища, закономірності, порівнювати, узагальнювати їх, виділяти головні й другорядні ознаки; моделювати мовні та позамовні компоненти, уявляти й за допомогою мовних виражальних засобів описувати предмети, явища, події, робити припущення, щодо способу розв'язання проблемних ситуацій, добирати докази для доведення чи спростування власних і чужих думок, позицій, здатність помічати красу у використанні мовних граматичних конструкцій, неповторність мистецьких мовних виражальних засобів і мовної поведінки вчинків людей, використовувати власний і опосередкований досвід та критично оцінювати власні й чужі висловлювання [5].

Ефективність формування комунікативної компетентності майбутнього перекладача значною мірою залежить від визначення його рівневої характеристики.

Важливо враховувати поширене в педагогічній науці уявлення про рівень як про ступінь, величину розвитку явищ та факт диференціювання

за групами. Рівень сформованості того чи іншого утворення встановлюють (згідно з визначеними критеріями) як умовну міру, що дає змогу збагнути явище і на цій підставі дати йому оцінку. Для побудови критеріального апарату обирають шлях застосування від загальних до часткових критеріїв, що ґрунтуються на змісті компонентної структури комунікативної компетентності майбутнього перекладача [7].

Під поняттям «критерій» (в перекладі з грецької мови – засіб, переконання, мірило) – слід розуміти «показники», які застосовуються для швидкої оцінки достовірності у контрольній та експериментальній групах. Враховуючи змістовну структуру комунікативної компетентності майбутнього перекладача критеріями означених компонентів (мовного, мовленнєвого, соціокультурного, стратегічного) виступили:

Ступінь сформованості мовної компетентності (мовний компонент). Показники: здатність використовувати систему іноземної та рідної мов – фонетичний, граматичний, лексичний матеріал у мовленні, тобто практично.

Ступінь сформованості мовленнєвої компетентності (мовленнєвий компонент). Показники: здатність використовувати засоби формування та формулювання власних думок безпосередньо через мову, а також у процесі сприйняття та передачі інформації; сформованість дискурсивної компетенції – уміння користуватися правилами побудови змісту висловлювання, тобто знати, «що сказати» і «як сказати»; сформованість інформаційної компетенції – здатність користуватись змістовним предметом спілкування; сформованість компетенцій аудіювання, говоріння, читання та письма.

Ступінь оволодіння культурологічними, фоновими знаннями (соціокультурний компонент). Показники: оволодіння лінгвосоціокультурною компетенцією – знання студентів національно-культурної специфіки мовленнєвої поведінки, що сприяє формуванню здатності відбирати та використовувати елементи соціокультурного контексту для здійснення комунікативних намірів; здатність дотримуватися правил та норм мовленнєвої поведінки; засвоєння мови через соціалізацію, тобто вміння вступати в комунікативні відносини з іншими людьми; здатність орієнтуватися в соціальній ситуації та управляти нею; сформованість країнознавчої компетенції – сукупність знань про країну мови, що вивчається, а також здатність використовувати національно-культурний компонент мови з метою спілкування; сформованість соціолінгвістичної компетенції – здатність використовувати правила діалектного та розмовного мовлення в спілкуванні.

Ступінь сформованості стратегічної компетентності (стратегічний компонент). Показники: здатність учнів вибирати різні стратегії під час виконання комунікативного завдання; здатність самостійно використовувати власний досвід, знання, навички та вміння;

сформованість когнітивної компетенції – здатність та готовність до комунікативно – розумової діяльності [1].

Визначені критерії та їх показники дозволяють виокремити три рівні сформованості комунікативної компетентності майбутнього перекладача:

– *Низький рівень* характеризується низькими здібностями до практичного використання системи мови, не повним оволодінням комунікативною діяльністю, елементарною теоретичною підготовкою та наявністю базових знань про країну мова якої вивчається, нездатністю до застосування соціокультурної, діалектичної інформації у комунікативних ситуаціях; відсутність власного професійного досвіду.

– *Середній рівень* характеризується достатніми здібностями до практичного використання системи мови, частковим оволодінням комунікативною діяльністю, достатньою теоретичною підготовкою та наявністю ґрунтовних знань про країну мова якої вивчається, спроможністю до застосування соціокультурної, діалектичної інформації у комунікативних ситуаціях; наявність певного власного професійного досвіду.

– *Високий рівень* характеризується високими здібностями та вміннями до практичного використання системи мови, повним, професійним оволодінням комунікативною діяльністю, високою теоретичною підготовкою та наявністю ґрунтовних знань про країну мова якої вивчається, спроможністю до творчого застосування соціокультурної, діалектичної інформації у комунікативних ситуаціях; наявність тривалого власного професійного досвіду.

Таким чином, розроблено структуру комунікативної компетентності майбутнього перекладача як єдність чотирьох компонентів – мовного, мовленнєвого, соціокультурного та стратегічного та відповідні критерії (ступінь сформованості мовної компетентності, ступінь сформованості мовленнєвої компетентності, ступінь оволодіння культурологічними, фоновими знаннями, ступінь сформованості стратегічної компетентності) дозволяють визначити відповідні рівні володіння комунікативною компетентністю (низький, середній, високий).

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці технології підвищення рівнів формування компонентів комунікативної компетентності майбутніх перекладачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончарова О. М. Теоретико-методичні основи особистісно орієнтованої системи формування інформативних компетентностей студентів економічних спеціальностей : дис. доктора пед. наук : 13.00.02 / Гончарова Оксана Миколаївна. – Київ, 2007. – 490 с.
2. Задорожна І. П. Компетентнісний підхід у сучасній системі мовної освіти / І. П. Задорожна. // Вісник КНЛУ. – Вип. 14. – Київ, 2008. –

- С. 10–14.
3. Іванова Є. М. Комунікативна компетентність вчителя музики // Є. М. Іванова. // Наука і сучасність : зб. наук. праць Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – Том 48. – С. 43–49.
 4. Козак С. В. Формування іномовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / С. В. Козак. – Одеса, 2001. – 20 с.
 5. Колодько Т. М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. М. Колодько. – Київ, 2005. – 24 с.
 6. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису / Сергій Омельчук // Дивослово. – 2006. – № 9. – С. 2–5.
 7. Проворова Є. М. Методичні засади формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя музики : дис. канд. пед. наук: 13.00.03 / Проворова Євгенія Михайлівна. – Київ, 2008. – 249 с. – Бібліогр. : с. 230–249.